

від 16.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 04.08.2025).

2. Некрасов О. О. Порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії втечі з місця позбавлення волі або з-під варти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 161–168.

3. Богатирьов І. Г. Порівняльне кримінально-виконавче право : навч. посіб. / Богатирьов І. Г., Копотун І. М., Пузирьов М. С. ; за заг. ред. І. Г. Богатирьова. К. : Ін-т крим.-вик. служби, 2013. 140 с.

4. Копотун Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : моногр. К.: ПП «Золоті ворота», 2013. 472 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-544-3-34>

КРИЗА ДОВІРИ ДО АНТИКОРУПЦІЙНИХ ІНСТИТУТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЕКТУ № 12414 ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НАБУ І САП

Хейлик Віра Вадимівна

студентка 4 курсу соціології

Науковий керівник: Якуніна Алла Олександрівна

доцент, кандидат історичних наук,

доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук,

Дніпровський державний технічний університет

м. Кам'янське, Україна

Липень 2025 року. Українські захисники тримають оборону на фронтах, громадяни збирають кошти на дрони, а світ стежить за кожним кроком України на шляху до перемоги. Саме в цей момент, коли увага суспільства прикута до військових подій, Верховна Рада несподівано ухвалює законопроект, який може кардинально змінити всю антикорупційну архітектуру держави.

22 липня 2025 року депутати проголосували за законопроект № 12414, який на перший погляд стосувався процедур розслідування справ про зниклих безвісти. Але ніхто не очікував, що в останню мить до документа додадуть правки, які фактично позбавляють незалежності два ключові антикорупційні органи – Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) [1].

Що ж насправді змінює цей закон? Якщо говорити простими словами, то генеральний прокурор отримує право забирати справи у НАБУ і передавати їх іншим органам. САП, яка раніше мала ексклюзивне право підтримувати обвинувачення у справах топкорупції, тепер може бути просто відсторонена від справи за рішенням генпрокурора.

Звучить можливо не так страшно, але експерти бачать у цьому повернення до старої системи, коли генеральний прокурор міг контролювати всі розслідування. Згадаймо часи Віктора Пшонки, коли Генпрокуратура була інструментом політичного впливу, а не правосуддя.

Фактично, якщо цей законопроект буде прийнято, керівник САП стане номінальною фігурою, а НАБУ втратить свою незалежність і перетвориться на підрозділ Генеральної прокуратури [2].

Особливо цинічно виглядає той факт, що ці кардинальні зміни додали в останню мить, буквально перед голосуванням. Депутати фактично голосували за один законопроект, а отримали зовсім інший. Це нагадує старі схеми "протаскування" спірних норм під виглядом технічних правок [3].

І тут сталося дещо неочікуване. Навіть у воєнний час, коли протести здаються чимось другорядним, люди вийшли на вулиці. У Києві, Львові, Одесі, Дніпрі та інших містах пройшли мітинги проти прийняття закону [3].

Це свідчить про дуже важливу річ: українське суспільство дозріло до розуміння того, що боротьба з корупцією – це не менш важлива частина війни за майбутнє країни, ніж бої на фронті.

Протести проти закону № 12414 стали своєрідним тестом на зрілість громадянського суспільства. І суспільство його склало. Люди показали, що розуміють: незалежні антикорупційні органи – це не просто бюрократичні структури, а гарантія того, що після війни Україна не повернеться до старих схем розкрадання і зловживань.

Ослаблення НАБУ і САП у воєнний час створює особливо небезпечні корупційні ризики. По-перше, державний бюджет зараз як ніколи переорієнтований на оборонні потреби. Мільярди доларів міжнародної допомоги надходять в Україну. Це створює величезні можливості для зловживань, якщо немає ефективного контролю [5].

По-друге, режим воєнного стану передбачає певну закритість інформації з міркувань безпеки. Це може бути використано для приховування корупційних схем під виглядом "державної таємниці". Саме тому незалежні антикорупційні органи в цей період особливо важливі – вони мають спеціальні повноваження та досвід розслідування складних справ.

Як правильно зазначає дослідниця Н. Кайда: "усвідомлюючи стан війни на території України, слід розуміти, толеруючи корупцію – толерується занепад України" [6]. Кожна вкрадена гривня з оборонного бюджету – це недолік боєприпасів на фронті, недобудований укріплений район, не врятовані життя.

Третій ризик – це міжнародна репутація. Україна зараз як ніколи залежить від підтримки західних партнерів. І ці партнери дуже уважно стежать за тим, наскільки ефективно Україна бореться з корупцією. Ослаблення антикорупційних інституцій може призвести до скорочення міжнародної допомоги саме тоді, коли вона найбільше потрібна [5].

Одна з найбільших проблем сучасної антикорупційної боротьби – це те, що Н. Кайда називає переходом кримінального провадження "з юридичної площини у медіану" [6]. Ми постійно бачимо ефектні відео з обшуків, публічні вручення підозр, гучні заяви про "боротьбу з топкорупцією". Але де обвинувальні вирoki?

Законопроект № 12414 загрожує ще більше перетворити антикорупційну боротьбу на імітацію. Коли генпрокурор може в будь-який момент забрати справу у НАБУ, виникає спокуса використовувати це для "зливання" небажаних розслідувань.

Ще одна важлива проблема, на яку вказує Н. Кайда – це відсутність єдиного статусу антикорупційних органів: "потрібен єдиний закон про правоохоронні органи, який зробить ці органи уніфікованими в питаннях відповідальності, незалежності, результативності" [6].

НАБУ, ДБР, БЕБ – всі ці органи нібито створені за єдиним зразком, але мають різну результативність. Це створює плутанину, дублювання функцій, а іноді і конфлікти між відомствами. Замість того, щоб вирішувати цю проблему системно, влада вибрала шлях підпорядкування всіх органів генпрокурору. Але це не уніфікація, а централізація, яка може знищити головну перевагу антикорупційних органів – їхню незалежність.

Події навколо законопроекту № 12414 демонструють складну дилему: як зберегти ефективність антикорупційних інституцій в умовах воєнного стану, не жертвуючи при цьому їхньою незалежністю?

По-перше, важливо зрозуміти, що боротьба з корупцією – це не розкіш мирного часу, а необхідність воєнного. "Критично важливим у сфері боротьби з корупцією є співпраця суспільства та держави" [6]. Саме громадянське суспільство має стати головним захисником незалежності антикорупційних органів.

По-друге, потрібна реальна, а не декларативна підтримка міжнародних партнерів. Західні країни мають чітко давати зрозуміти українській владі, що ослаблення антикорупційних інституцій неприпустиме і може вплинути на обсяги допомоги.

По-третє, необхідно повернутися до суті антикорупційної боротьби – реальних результатів замість медійних шоу. Як зазначають дослідники, "бракує реальних обвинувальних вироків, а також ефективних санкцій, таких як конфіскація майна і заборона займати державні посади для осіб, засуджених за корупційні злочини" [6].

Нарешті, воєнний стан не може бути виправданням для демонтажу демократичних інституцій. Навпаки, саме в умовах кризи особливо важливо зберегти ті механізми, які захищають суспільство від зловживань влади. Україна воює не просто за територію, а за право жити в правовій державі, де закон однаковий для всіх.

Література:

1. Офіційна заява НАБУ і САП щодо законопроекту №12414 2025. URL: <https://nabu.gov.ua/news/ofitciyina-zaiava-nabu-i-sap-shchodo-zakonoprojektu-12414>
2. Верховна Рада ухвалила закон, який обмежує незалежність НАБУ і САП. Радіо Свобода. Це вивело на вулиці тисячі людей. 2025 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/parlament-ukhvalyv-zakon-obmezhuje-nezalezhnist-nabu-i-sap/33480793.html>
3. Володимир Зеленський підписав законопроект 12414. УНІАН. 2025. 1 серпня. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/zelenskiy-pidpisav-zakon-pro-robotu-nabu-ta-sap-13075386.html>
4. Чому мітингують проти закону № 12414, який обмежує повноваження НАБУ і САП. *Суспільне Харків*. 2025. 25 липня. URL: <https://suspilne.media/kharkiv/1074027-comu-mitinguut-proti-zakonu-no12414-akij-obmezue-nabu-i-sap-poasnenna-spivzasnovnika-hac>
5. Трансперенсі Інтернешнл Україна. Чи спроможні та ефективні антикорупційні інституції: дослідження ТІ Україна. 2022. URL: <https://ti-ukraine.org/research/chy-spromozhni-ta-efektyvni-antykoriuptsijni-institutsiyi-doslidzhennya-ti-ukrayina/>
6. Кайда Н. І. Формування та реалізація механізмів запобігання корупції в органах державної влади. *Bulletin of Postgraduate education: Ser. «Social and Behavioral Sciences; Management and Administration»*. 2025. URL: <https://ojs.uem.edu.ua/index.php/spnma/article/view/807>